#6

GDAŃSKIE MINIATURY

instytut kultury miejskiej

Oliwa
dla miłośników historii i wielbicieli nowoczesności

Oliwa szczyci się długą, bogatą i odrębną historią. W trakcie II Wojny Światowej, podobnie jak Wrzeszcz, nie ucierpiała w tak dużym stopniu, jak centrum Gdańska. Część nowych osadników wybrała Oliwę jako miejsce do życia właśnie dlatego, że można tu było znaleźć dach nad głową. Jakkolwiek zachowała się duża część oryginalnej zabudowy Oliwy, to jednak również ta dzielnica po wojnie zmieniła się i została włączona do nowego i nowoczesnego Gdańska.

INTERAKTYWNY PDF – kliknij ikonkę aby: uslyszeć więcej zobaczyć więcej przeczytać więcej

Quiz

1. Jednym z najbardziej rozpoznawalnych zabytków architektonicznych Oliwy jest katedra oliwska, a najsłynniejszy element jej wyposażenia to:

   a) pomnik nagrobny rodziny Kosów
   b) epitafium pierwszego gdańskiego biskupa Edwarda O'Rourke
   c) organy

2. Nazwy kin w Gdańsku nawiązywały do morskiej historii miasta. Która z nich nigdy nie była użyta?

   a) Krewetka
   b) Neptun
   c) Szkwał

3. W Grunwaldzkiej Dzielnicy Mieszkaniowej miało powstać również kino. Planowano ulokować je przy skrzyżowaniu ul. Waryńskiego z al. Grunwaldzką. Obecnie znajduje się tam:

   a) park rozrywki
   b) ogród botaniczny
   c) skate park

4. Jednym ze słynnych absolwentów Uniwersytetu Gdańskiego był:

   a) Stefan Chwin
   b) Günter Grass
   c) Ryszard Kapuściński

5. Na monumentalnej odnowionej fasadzie hali „Olivia" namalowano:

   a) hokeistę
   b) logotyp Gdańskiego Klubu Sportowego Stoczniowiec
   c) symbol okrętu na morzu

Czy wiesz, że...?

W 1954 roku Gdańsk podzielono na trzy duże dzielnice: Śródmieście, Portową i Wrzeszcz. Oliwa znalazła się w obszarze administracyjnym Wrzeszcza, choć dyskutowano o jej wydzieleniu. Rozwiązanie to formalnie przyjęto dopiero w 1992 roku.

Przymorze początkowo było częścią Oliwy, jako odrębna dzielnica wykształciło się później. Pierwsze budynki powstały tam w 1951 roku. Obszar, który zajmuje Przymorze, miał pierwotnie nosić nazwę Kowacze, jednak ostatecznie przyjęła się nazwa pochodząca od spółdzielni mieszkaniowej – Przymorze.

W 1967 roku Gdańsk odwiedził francuski generał i premier Charles de Gaulle. Podczas wizyty wziął udział w uroczystej mszy świętej w katedrze w Oliwie. Goszczący go przedstawiciele władz komunistycznych o antykościelnych poglądach czekali na niego przed katedrą.

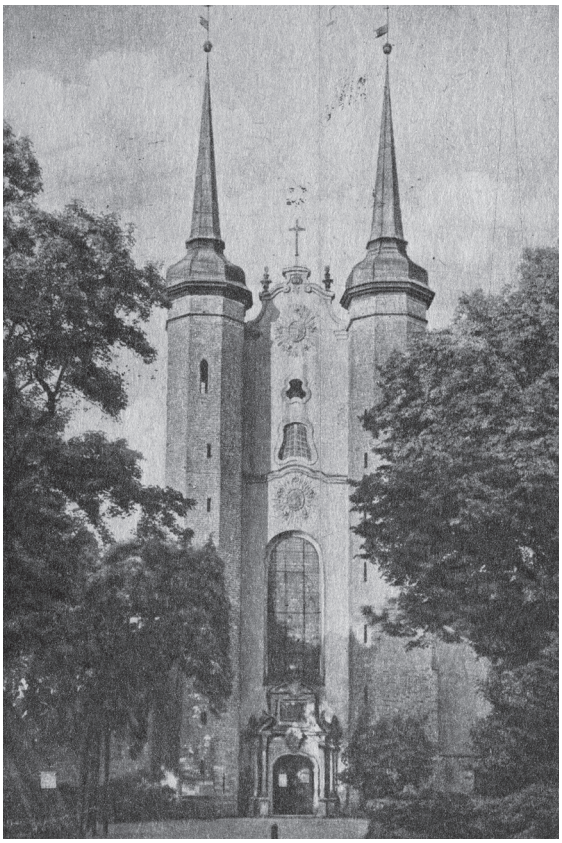

Katedra w Oliwie, Wydawnictwo Sztuka Kraków (wł. Arnolda Stelzera), 1935–1949, źródło: Muzeum Gdańska

Owocnych poszukiwań życzą

GDAŃSK
instytut kultury miejskiej

z partnerami

Muzeum Narodowe w Gdańsku
MUZEUM EMIGRACJI GDYNIA ul. Polska 1
MINIATURA
70 Opera Bałtycka w Gdańsku
HEVELIANUM
MUZEUM ARCHEOLOGICZNE W GDAŃSKU
AKWARIUM GDYŃSKIE
MUZEUM SOPOTU
GCM
MUZEUM MIASTA GDYNI

Park Oliwski, Pałac Opatów i katedra oliwska, Charles Lehmann, Kunstanstalt Berlin NO., ok. 1910, źródło: muzeumpomorza.pl

Najdawniejsze dzieje Oliwy wiążą się z klasztorem cystersów, założonym na tych terenach w 1186 roku. Nazwa, pochodząca od drzewka oliwnego, została nadana prawdopodobnie właśnie przez klasztor. Na przestrzeni wieków Oliwa rozrastała się, powstały m.in. kościół, rynek i szpital. Wciąż przybywało mieszkańców i rozwijała się infrastruktura oraz komunikacja. Powstał dworzec kolejowy i połączenie tramwajowe z Gdańskiem. W krótkim okresie międzywojennym, w latach 1921–1924, Oliwa stała się autonomicznym miastem, ale już w roku 1926 przyłączono ją do Gdańska. W dzielnicy zaczęto budować osiedla mieszkaniowe, szkoły i fabryki, powstała m.in. fabryka artykułów spożywczych Dr. Oetkera. Rozwój Oliwy, tak jak innych części miasta, został gwałtownie przerwany wskutek wybuchu II Wojny Światowej. Szacuje się, że podczas walk wojennych w Oliwie uszkodzeniu uległo ok. 40% zabudowy. Najbardziej ucierpiał – z powodu pożaru – Pałac Opatów. Spłonęły także hełmy wież w katedrze oliwskiej oraz Dom Bramny. Niemcy, wycofując się, zniszczyli wieżę, która stała na miejscu dzisiejszego Pachołka, tak by nie mogła służyć nacierającym wojskom sowieckim.

Po wojnie właśnie w Oliwie umieszczono pierwszą lokalną polską administrację, był to Zarząd Miejski Miasta Gdańsk-Oliwa. Wraz z nim utworzono wydziały: mieszkaniowy, aprowizacji, pracy i meldunkowy, a jednocześnie przeprowadzono prace porządkowe. Zorganizowano punkty medyczne i szpitalne. Już w 1945 roku otwarte zostały: urząd pocztowy, gimnazjum, liceum, a rok później także Wyższa Szkoła Pedagogiczna.

W pierwszych latach po wojnie, gdy jedną z najważniejszych kwestii była odbudowa historycznego Gdańska, wiele osób związanych z tym procesem osiedliło się właśnie w Oliwie. Był wśród nich profesor Jan Kilarski, pochodzący ze Lwowa pedagog i wybitny badacz dziejów Polski, bardzo zasłużony dla odbudowy Gdańska. Jeszcze przed II Wojną Światową zasłynął jako autor popularnej serii wydawniczej „Cuda Polski", w której ukazał się również tom poświęcony Gdańskowi. Profesor Kilarski podkreślał historyczny związek Polski i Gdańska, dowodząc wzajemnych wpływów. Do Gdańska przybył w 1945 roku jako członek Grupy Operacyjnej Ministerstwa Oświaty, organizującej szkolnictwo średnie i wyższe, został naczelnikiem Wydziału Kultury Urzędu Miejskiego w Gdańsku. Poświęcił się ratowaniu gdańskich zabytków, przede wszystkim poszukując tych

zaginionych. Odnalezione dzieła przechowywał w Spichlerzu Opackim w Oliwie, gdzie utworzył **lapidarium**, czyli miejsce, w którym zgromadzone są obiekty muzealne. Kilarski odnalazł m.in. elementy wyposażenia najważniejszych gdańskich budynków, przede wszystkim sakralnych, a w ruinach także elementy dawnej kamieniarki. Uczył matematyki w V Liceum Ogólnokształcącym w Oliwie, a w powstałej później Wyższej Szkole Pedagogicznej organizował kursy przewodników. Zmarł w 1951 roku. Jego działania związane z odbudową Gdańska oraz na rzecz kultury gdańskiej na stałe zapisały się w historii miasta. Fakt, że w Oliwie zniszczenia wojenne były mniejsze niż w historycznym centrum Gdańska, nie oznaczał, że nie toczyły się tu prace związane z odbudową, zwłaszcza że w starciach zbrojnych ucierpiał jeden z najbardziej charakterystycznych budynków w Oliwie – Pałac Opatów.

Ten cenny zabytek jest dawną rezydencją opatów cysterskich, zbudowaną w XV wieku. Budynek składa się z dwóch skrzydeł: starszego wschodniego, w którego wnętrzach zachowały się **gotyckie sklepienia**, oraz południowego, dobudowanego w XVII wieku. Sto lat później część południowa została przebudowana w stylu **rokoko**, co wiązało się m.in. z dodaniem ozdobnych dekoracji roślinnych we wnętrzu. Szczególnie piękne są te w Sali Muzycznej, znajdującej się na piętrze pałacu. Innym wnętrzem o wyjątkowej urodzie jest otwarta galeria zajmująca część parteru. Cały budynek przylega do murów obronnych otaczających klasztor, a przed nim rozciąga się ozdobny ogród w stylu **francusko-angielskim**, czyli łączący koncepcję uporządkowania zieleni i jej dzikiego rozrostu. Po śmierci ostatniego opata pałac stał się własnością króla pruskiego. W połowie XIX wieku zamieszkiwany był przez przedstawicieli pruskich władz oraz wojskowych. Podczas II Wojny Światowej wykorzystywano go jako magazyn. Ostatecznie budynek spłonął w wyniku działań wojennych. Po wojnie rozpoczęto odbudowę pałacu, uwzględniając w planach jego nową funkcję – części Muzeum Pomorskiego, dziś funkcjonującego pod nazwą Muzeum Narodowe w Gdańsku. Odbudowa ruszyła w latach 1958–1965. W 1965 roku obiekt został udostępniony zwiedzającym, choć toczyły się jeszcze prace remontowe. Pałac miał być nową siedzibą Działu Etnograficznego, ale stało się inaczej. Wraz z powiększającym się zbiorem dzieł sztuki współczesnej w 1970

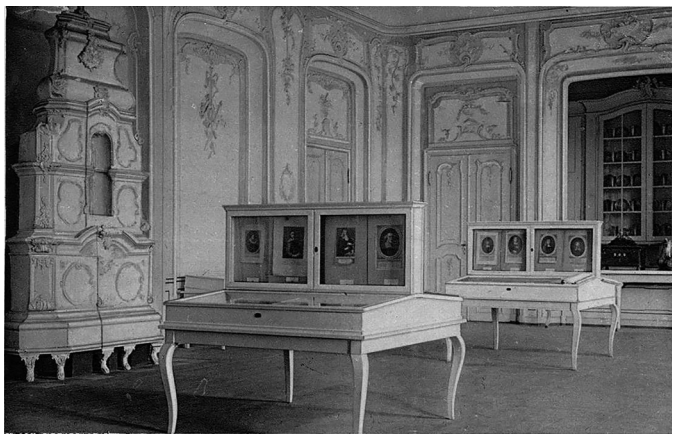

Wnętrze Pałacu Opatów w Oliwie, Ilse Macholz, Aus dem Volkskalender „Danziger Bote" Herausgeber Carl Lange Danzig-Oliva, ok. 1910, źródło: muzeumpomorza.pl

roku utworzono Dział Sztuki Współczesnej, który w 1988 roku zajął oba budynki Pałacu Opatów. Dział Etnograficzny przeniesiono do budynku Spichlerza Opackiego. Oba działy funkcjonują w tych miejscach do dziś.

Nieopodal Pałacu Opatów, przy ul. Opata Jacka Rybińskiego 11, stoi niepozorny dwukondygnacyjny budynek o architekturze typowej dla historycznej zabudowy dzielnicy. W tym miejscu w 1945 roku otwarto pierwsze kino w powojennym Gdańsku. Przed wojną w Oliwie działały trzy kina: „U.T.", „Union" i „Roxy". Tylko kino „Roxy", mieszczące się właśnie przy ul. Opata Jacka Rybińskiego 11, zostało ponownie uruchomione po wojnie, jednak pod nazwą „Polonia". Pierwszy powojenny seans odbył się już w lipcu 1945 roku. Wydarzenie przyjęto z dużym entuzjazmem, był to bowiem powiew nowości, ale też wolności, której tak brakowało w latach wojennych. Do kina wchodziło się nietypowo, przechodząc przez klatkę schodową prowadzącą do lokali mieszkalnych na piętrze. W tym czasie wznowiono także połączenie tramwajowe z Gdańskiem, a ponieważ tory przebiegały blisko kina, dźwięk pędzącego tramwaju stał się nieodłącznym elementem seansów. W maju 1952 roku kino „Polonia" zmieniło nazwę na „Delfin". Obiekt zakończył działalność w 1991 roku, ale otwarta w tym miejscu w późniejszych latach kawiarnia zachowanym częściowo wystrojem nawiązywała do kinowej przeszłości.

W Oliwie, na wysokości ul. Bażyńskiego, mieści się również kampus Uniwersytetu Gdańskiego, jednej z większych i ważniejszych

uczelni w Trójmieście. Uniwersytet powstał w 1970 roku z połączenia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku i Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Sopocie. Połączone szkoły utworzyły znaczącą jednostkę szkolnictwa wyższego, ale nie obyło się bez problemów lokalowych. Budynki poszczególnych wydziałów rozproszone były w wielu miejscach, nawet na Helu. Zaplanowano budowę kampusu uniwersyteckiego, którego lokalizację wyznaczono w Oliwie. W październiku 1972 roku powstał budynek ówczesnego Wydziału Humanistycznego, który obecnie jest siedzibą Wydziału Filologicznego oraz Historycznego, a w 1975 roku otwarta została nowa siedziba Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii, obecnie Wydziału Matematyki, Fizyki i Informatyki. Były to obiekty zbudowane w duchu **modernizmu** o bardzo prostej, geometrycznej bryle, podkreślonej rzędami dużych okien. Oszczędna forma była wyrazem nowoczesnej myśli architektonicznej, której wytwory miały sąsiadować i kontrastować z tradycyjnymi, historycznymi budynkami Oliwy. W miejscu dawnego IX Liceum Ogólnokształcącego powstał rektorat. Część oliwskiego kampusu tworzyły także domy studenckie, hotel asystencki i stołówka.

Rozbudowa kampusu ruszyła ponownie dopiero w latach 90., kiedy rozpoczęto prace nad obiektami dla Wydziału Prawa i Administracji oraz Międzyuczelnianego Wydziału Biotechnologii Uniwersytetu Gdańskiego i Akademii Medycznej w Gdańsku. W kolejnych latach powstawały nowoczesne gmachy wydziałów, pracownie i laboratoria, wyposażone w najnowocześniejszy sprzęt. Obecnie w kampusie oliwskim mieszczą się wydziały: Biologii, Chemii, Filologiczny, Historyczny, Matematyki, Fizyki i Informatyki, Nauk Społecznych, Prawa i Administracji, Biblioteka Główna UG, domy studenckie i rektorat. Niewątpliwie zabudowa Uniwersytetu Gdańskiego w dużym stopniu wpłynęła na krajobraz architektoniczny Oliwy, nadając mu nowoczesny kształt.

Jednak dużo bardziej charakterystycznym i kojarzonym z Oliwą nowoczesnym budynkiem jest inny obiekt. W bliskim sąsiedztwie kampusu oliwskiego, przy al. Grunwaldzkiej 470, znajduje się hala widowiskowo-sportowa „Olivia". Obiekt był realizacją planu na budowę sztucznego lodowiska, zatwierdzonego w 1961 roku przez Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki. Rozważano kilka lokalizacji nowej hali sportowej: ówczesny Plac Zebrań

Skrzyżowanie ul. Opata Jacka Rybińskiego z al. Grunwaldzką w Oliwie, Robert Franke, Hamburg, 1943, źródło: muzeumpomorza.pl

Ludowych, aleję Zwycięstwa oraz Oliwę. Dwie pierwsze odrzucono, ponieważ zostały przeznaczone na inne inwestycje. Ogłoszono konkurs na projekt architektoniczny hali. Cieszył się sporym zainteresowaniem – wpłynęło aż 46 prac. Poziom musiał być bardzo wysoki, gdyż przyznano dwie równorzędne nagrody dwóm zespołom z Warszawy: inżynierom architektom Maciejowi Gintowtowi, Maciejowi Krasińskiemu i Witoldowi Sigalinowi oraz inż. arch. Arseniuszowi Romanowiczowi. Do realizacji wytypowano projekt pierwszego zespołu. Projektując kształt hali, autorzy inspirowali się sylwetką łodzi zmagającej się z morskimi falami. To marynistyczne nawiązanie sprawiło, że obiekt dobrze wpisuje się w otoczenie.

Budowa ruszyła w 1966 roku. W sezonie zimowym 1969–1970 hokeistom Robotniczego Klubu Sportowego Stoczniowca Gdańsk oraz mieszkańcom oddano do użytku otwarte sztuczne lodowisko, przylegające od zachodu do powstającej krytej hali. Pierwszy rozegrany na nim mecz odbył się bez udziału publiczności w 1970 roku. Dwa lata później ogłoszono konkurs na nazwę dla nowej hali. Wśród propozycji pojawiły się m.in.: Balton, Korab, Neptun, Stoczniowiec, Jantar, Lodmor, Olivia, Tormor. Wybór wydawał się oczywisty i w grudniu 1972 roku otwarto halę „Olivia".

Obiekt składa się z dwóch krytych lodowisk, które poza sezonem są wykorzystywane jako boiska lub miejsca widowisk artystycznych. Wysoka na 12 metrów hala ma kubaturę 80 000 metrów sześciennych. Boiska o wielkości 2660 i 2400 metrów kwadratowych mogą pomieścić 3867 i 800 widzów, choć w dużej hali można zaplanować i przeprowadzić wydarzenie nawet na 5500 osób. Hala ma zaplecze sportowo-rekreacyjne, hotelowe

i gastronomiczne, co pozwala na organizację wielu ważnych imprez sportowych. Odbywały się tu między innymi: indywidualne mistrzostwa Polski w boksie seniorów, mistrzostwa Europy w hokeju na lodzie, mistrzostwa świata w podnoszeniu ciężarów, mistrzostwa Polski w jeździe figurowej na lodzie, mistrzostwa Europy w judo, siatkarskie mistrzostwa świata juniorek, międzynarodowe mistrzostwa Polski w tenisie stołowym i wiele innych. Hala gościła międzynarodowe targi, a nawet cyrk. Odbyło się tu również ważne wydarzenie społeczne – zjazd NSZZ „Solidarność" w 1981 roku. Wszystkie te wydarzenia świadczą o dużej randze obiektu i roli, jaką odgrywa w życiu gdańszczan i całego kraju. Przez wiele lat piękną łukowatą bryłę hali zakrywały wielkoformatowe reklamy, a stara konstrukcja niszczała. „Olivia" została jednak zmodernizowana – w pierwszej kolejności, w latach 2007–2010, wyremontowano grożący zawaleniem dach, a następnie, w latach 2014–2015, gruntownie odnowiono wnętrze mniejszej sali. Remont trwał do 2016 roku, kiedy to odnowiono elewację, wymieniono przeszklenia, zamontowano zewnętrzną iluminację, przywracając hali świeży i nowoczesny wygląd. Obecnie jej charakterystyczny kształt, mimo że ma już ponad pięćdziesiąt lat, może być symbolem nie tylko nowoczesnej części Oliwy, ale również całego nowoczesnego Gdańska.

Wydział Filologiczno-Historyczny Uniwersytetu Gdańskiego, Starscream, 2008, źródło: Wikipedia CC 3.0

Hala „Olivia" w Gdańsku, Deway, 2019, źródło: Wikipedia CC 4.0

Oliwa bywa zazwyczaj kojarzona z romantyczną, historyzującą zabudową. I rzeczywiście, takiej zabudowy w dzielnicy nie brakuje, jest częścią dawnego ducha czasu i tworzy unikalny klimat miejsca. Nie brakuje tu także zieleni – Oliwa jest otoczona lasem i może się pochwalić jednym z najpiękniejszych założeń parkowych w kraju. Ale niezwykłą cechą tej dzielnicy jest również to, w jak harmonijny sposób nowoczesna architektura o bardzo wyrazistym charakterze wpisała się w historyczny kontekst. Obok niezwykłych obiektów uniwersyteckich czy charakterystycznej bryły hali „Olivia" znajdziemy tu również wysokie budynki mieszkaniowe, bardzo charakterystyczne dla modernistycznych założeń budowlanych. Obok tych nowoczesnych, ale wzniesionych już jakiś czas temu obiektów powstają zupełnie nowe budynki ze stali i szkła, które czynią tę dzielnicę jeszcze bardziej różnorodną pod względem architektonicznym. Oliwa zawsze odgrywała ważną rolę w rozwoju całego obszaru Gdańska, będąc miejscem doniosłych wydarzeń historycznych, a zarazem jednym z najciekawszych i najpiękniejszych obszarów miasta.

Bibliografia:

- Czechowska-Derkacz B., *Historia powstania Uniwersytetu Gdańskiego*
- Daniluk J., *Ewolucja podziału administracyjnego powojennego Gdańska (do końca 1973 roku)*

Friedrich J., *Odbudowa Głównego Miasta w Gdańsku w latach 1945–1960*, Gdańsk 2015.

- Gedanopedia.pl
- Gotard M., *Stare kina dawnego Gdańska*
- Leżyński P., *kino "Delfin"*

Stankiewicz J., Szermer B., *Gdańsk. Rozwój urbanistyczny i architektoniczny oraz powstanie zespołu Gdańsk – Sopot – Gdynia*, Warszawa 1959.

- Szczepuła B., *Jubileusz Uniwersytetu Gdańskiego. Wśród poletek kapusty i grządek marchewki wmurowano kamień węgielny*
- Szymczewski A., *Drugie życie Hali Olivia*

Trojanowska I., *Wspomnienia z odbudowy Głównego Miasta*, Gdańsk 1978.

tekst: Kinga Jarocka

zdjęcia: Muzeum Gdańska, muzeumpomorza.pl, Wikipedia

redakcja, korekta: Anna Mackiewicz

opracowanie graficzne: Jan Rosiek

pomysłodawczyni projektu: Małgorzata Kmicińska

koordynacja: Joanna Raftopulos
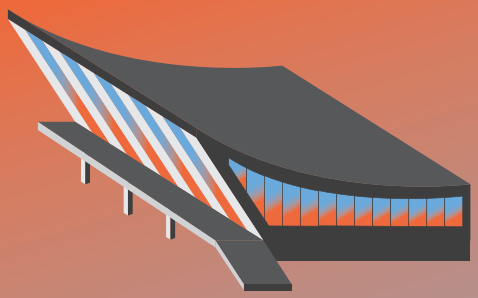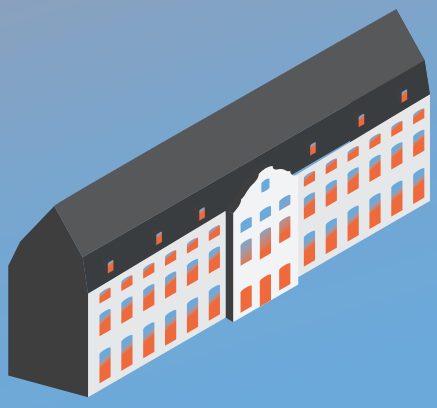
nagrania: Ewa Czerwińska